

Potpredsednik dr. **Svetislav Popović**: Pri konačnoj redakciji ući će predlog onako kako je primljen i kako ga je podneo g. Sokić.

Gospoda koja primaju prelazna naredjenja ovako kako su predložena od strane odbora izvoleće sedeti, a gospoda koja su protiv neka dignu ruku. (Većina sedi.) Predlog je primljen.

Time bi bio izglasan i u pojedinostima ovaj zakonski predlog osim čl. 44., koji je vraćen pododboru. Ja molim Pododbor, da do sutra izvrši novu redakciju čl. 44. i da tako dovršimo i konačno glasanje u poje-

dinostima u trećem čitanju. Isto tako molim g. izveštioca, da do sutra spremi i izveštaj, da bi i njega na sutrašnjoj sednici primili i da tako i taj izveštaj podnesemo skupštini pre sednice od 20. ov. m. Time mislim da završim današnji rad ne prelazeći na drugu tačku dnevnoga reda, nego da sednicu odložim sa istim dnevnim redom za sutra u 9 časova pre podne.

Zaključujem današnju sednicu, a iduću zakazujem za sutra u 9 časova s utvrdjenim dnevnim redom.

(Sednica je zaključena u 12 časova i 30 minuta).

LIX. SEDNICA

ZAKONODAVNOG ODBORA

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE

SRBA, HRVATA I SLOVENACA

držana 18. marta 1922. god. u Beogradu.

Predsedavao Predsednik **Miša Trifunović**.

Zamenivao sekretara **Radomir Filipović**.

(Početak u 10 časova.)

Predsednik **Miša Trifunović**: Otvaram, gospodo, 59. redovnu sednicu. Molim g. sekretara, da izvoli pročitati zapisnik prošle sednice.

Zamenik sekretara **Radomir Filipović** čita zapisnik 58. sednice.

Predsednik **Miša Trifunović**: Ima li primečanja na protokol? (Nema.) Primesdaba nema, objavljujem, da je protokol primljen.

Molim, da se pročitaju molbe koje su prispjele odboru.

Zamenik sekretara **Radomir Filipović** čita molbe: gradjana grada Negotina; Prote Save Rabrenovića i ostalih delegata okruga pljevaljskog i bjelopoljskog; predstavnika okruga kolašinjskog i Koste Popovića i dr. iz Skučana.

Predsednik **Miša Trifunović**: Sve ove molbe uzeće se u postupak.

Prelazimo na dnevni red. Na dnevnom je redu, kao prva tačka, produženje specijalne rasprave o projektu zakona o oblasnoj i sreskoj samoupravi, čl. 44. koji je vraćen odboru. Ima reč g. Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Pošto g. izveštilac nije ovde, ja ću kao predsednik pododbora reći nekoliko reči. Odbor se jutros sastao u 9 sati, ali nije mogao da izvrši svoj posao i zato molim u ime pododbora, da se ova stvar odloži za narednu sednicu, pa ćemo onda izaći spremni.

Predsednik **Miša Trifunović**: Ima reč g. Vujičić.

Izveštilac **Milorad Vujičić**: Gospodo, ja se ne mogu složiti sa predlogom g. Jovanovića. (**Ljuba Jovanović**: Ovo nije moj predlog, nego predlog pododbora.) Kad smo počeli već da radimo jedan zakon, ja bih bio mišljenja, da mi ovaj zakon dovršimo, pa kad ga završimo, tek onda da predjemo na rešavanje ovog drugog zakona. Pododbor koji je imao čl. 44. da rediguje, redigovao ga je i u koliko sam ja obavešten i

sam g. Ministar pristao je na tu redakciju. Izvesna gospoda iz grupe zemljoradničke stranke i iz grupe socijalističke stranke nisu bila zadovoljna s tom redakcijom, ali, gospodo, zbog toga ja mislim, da nema smisla ni potrebe da odustajemo od daljeg rešavanja toga zakona, nego da iznesemo u plenum i u onoliko u koliko se gospoda iz zemljoradničke i socijalističke grupe ne slažu, mi ćemo njihove razloge ceniti i onda stvar rešiti. Ali da mi uzimamo zakon o administrativnoj podeli zemlje sada, nema smisla i ja bih bio mišljenja, da produžimo rad onako kako je predloženo na dnevnom redu, da se zove izveštilac po zakonu o samoupravama i da produžimo debatu o čl. 44. koji bismo imali da primimo onako kako je to predloženo u sekciji.

Predsednik **Miša Trifunović**: Ima reč gospodin Angjelić.

Pavle Angjelić: Ja usvajam predlog predsednika pododbora g. Jovanovića, da se rešenje čl. 44. odloži zato, što se moj predlog, koji sam dao odboru u formi kako propisuje poslovnik, ne slaže sa tim članom i što taj član i njegovo rešenje opredeljuju mene i moje drugove kako ćemo glasati, pa je bolje postići sporazum nego izlagati se riziku. (**Milorad Vujičić**: A ako se ne sporazumemo?) Onda ćemo glasati, onako kako ko nalazi za potrebno i izaći će rezultat.

Dozvolite li ovo, i ako se hoće, da i dalje produži sa pravljjenjem izbornih sistema i izbornih ujduriša kao što je bilo u prošlosti, onda ja neću da potpomazem tu politiku. (Ministar Pripreme za Izjednačenje Zakona **Marko Trifković**: Izborni sistemi moraju da se prave!) Inamo jedan već naručeni sistem, došli smo u Ustavotvornu Skupštinu sa jednim proporcionalnim izbornim sistemom i zadržimo ga! Nazad nećemo!

Ja konstatujem, da blagodareći patriotizmu opozicije, koja je u Skupštini, mi smo uspeji da donešemo i Ustav i zakone za dobro zemlje. (**Jovan Jovanović**: Vi nemate skupštine blagodareći većini! — **Nastas Petrović**: Nemamo skupštine sa autoritetom! — **Jovan Gjonović**: Sigurno, ne, blagodareći opoziciji!)

Predsednik Miša Trifunović: Ima reč g. Kurbegović.

Fehim Kurbegović: Gospodo, mi smo u pododbornu baš uzimali u obzir mišljenje opozicije i videli smo, da ima tu i nekih tako stvarnih prigovora sistemu kako se predviđa u dotičnom članu, da smo držali da većina ima razloga da o tome gledištu, stavovištu opozicije, koja je do sada bila lojalna, vodi računa. Ja držim, gospodo, da par dana neće ni malo škoditi, da se stvar odgodi i da se potraži način i modus, kako bi se eventualno izašlo tome gledištu na susret. Ako bi se preko kolena ova stvar rešila, može se samo naškoditi ovoj stvari a pošto uzimamo u obzir razloge opozicije, ja mislim, da bi trebalo usvojiti predlog gospodina izvestioca Ljube Jovanovića i da se ova stvar odloži.

Predsednik Miša Trifunović: Dajem odmor.

(Nastaje odmor. Posle odmora.)

Predsednik Miša Trifunović: Gospodo, da nastavimo rad. Ima reč g. Nastas Petrović.

Nastas Petrović: I ako nisam sudelovao u diskusiji, koja se ovde vodila o ovome zakonskom predlogu, ipak mi je tačno poznato što se zbilo sa čl. 44., kroz kakvu je diskusiju prolazio ovde i kroz kakve je faze prolazio, dok nije došao ponovo pred nas. Kao što sam saznao tendencija je, da se ovaj čl. 44. opet odloži, valjda sigurno zbog nekakvih novih sporazuma, koji treba da se izvrše između grupa koje su zastupljene u odboru. Medjutim za mene je stvar potpuno čista i jasna i ja se čudim toj tendenciji za odlaganje. Šta će tu odlaganje. Kad bi to bilo neko pitanje, koje bi iziskivalo neku novu studiju, neku specijalnu studiju, kad bi to bilo neko zamašno pitanje, onda bi se još i moglo razumeti da se dalje odlaže i da dalje čeka, kako ćemo ga rešiti. Medjutim pitanje je čisto i jasno, do danas ljudi koji su se zanimali kao političari s tim pitanjem, oni su istakli sisteme, koji su za sve nas potpuno jasni, ničega tu zbunjivoga ni za koga ne može da bude. Može biti kod nas pristalica jednog sistema, može biti pristalica drugoga sistema i može biti pristalica trećega sistema, — toga može da bude. Ali da dalje premissljamo, da li je zgodan ovaj sistem ili čist Dontov sistem, ja mislim, da nema apsolutno nikakvog razloga ni smisla. Odlaganju apsolutno nema mesta, mi to moramo jedanput da svršimo, kad je već na dnevnom redu. E sad ima jedna druga stvar. Može biti da su i ostali predstavnici drugih političkih grupa već to pitanje ranije u svojim klubovima pretresali i izvoleli rešiti kakvom će se sistemu privoleti, da li jednom, drugom ili trećem i možda došli do izvesnih rezultata. Mi, gospodo, radikalni poslanici, mi to pitanje u našem klubu nismo još pretresali. Medjutim od ovoga pitanja kakav će se sistem sprovesti i usvojiti za biranje poslanika oblasnih samouprava, od toga pitanja zavisice i kakav ćemo izbor imati za narodne poslanike. I ja mislim, da nikako nećemo zavesti jedan sistem za oblasne, a za izbor narodnih poslanika kakav drugi. Kakav sistem bude za jedne, takav treba da bude i za druge. Ovo što sam naveo, to ide u prilog onih, koji hoće ovo pitanje da odlože. Prema tome kako mi to pitanje nismo u klubu pretresali, onda izlazi, da i mi treba to pitanje da pretresemo u našem klubu. Ali ima nešto što je za mene jasno. Ja sam uveren i ako nismo pretresali to pitanje odnosno kakav će sistem biti usvojen za izbore, ja sam uveren da radikalna

stranka niti hoće, niti sme, usvojiti za naše današnje prilike kakav drugi sistem nego sistem u krajnjem slučaju ovaj, koji je vlada predložila. U krajnjem slučaju taj sistem, ja mislim, da će biti to jedini uslov za dalji rad između onih grupa koje su u današnjoj vladi. Mi radikali ne smemo više puštati zemlju da se ona izlaže ovim strahovitim trzavicama u Parlamentu, dakle u onom telu od čijih odluka i rada zavisi sudbina njegova. (Čuje se: Tako je.) Za nas je to jasno. Može biti da ima vas, koji ste iz opozicije, koji još idealno gledate u te stvari te tražite nekakvu matematičku tačnost i da po toj matematičkoj tačnosti budemo zastupljeni u Parlamentu. Ali, gospodo, na to svi oni, koji još osećaju snagu da će sudelovati u upravi zemaljskoj i koji po tome već nose odgovornost i pred narodom i pred istorijom, ne mogu pristati. Prema tome, gospodo, pošto ja mislim, da je za nas radikale jasno, da sve na šta još možemo pristati u tome pogledu, to je, na ovaj ublaženi način davanja mandata opoziciji i to na način kako je vlada predložila i ja vas molim, da to danas usvojimo i svršimo. A vi, gospodo, koji tražite više od toga, ja vas molim, da to ne tražite u svom sopstvenom interesu, jer ko zna, može biti mi ćemo radikali tražiti nešto drugo, a ne ovako ublaženo, jer po ovom sistemu, koji je vlada predložila, opozicija ima dosta i suviše mesta i u okružnim skupštinama i u Parlamentu. (Čuje se od opozicije: To ne stoji.) Opozicija ona, koja je toliko jaka u narodu da predstavlja već nekakvu grupu, biće zastupljena, a onim ljudima koji nisu toliko mnogo porasli u narodu sa svojim idejama tako, da ne mogu da dobiju ni prvi količnik, ti ljudi imaju da rade za svoje ideje i da obavestavaju narod i kad sa idejama prođu u narod, neka udju u Skupštinu. Ja ovo upućujem svima prijateljima i članovima Zakonodavnog tela. Ja naročito ovo upućujem na prijatelje i članove ovog zakonodavnog tela, koji pripadaju grupama koje su danas u vladi. One bar treba da su načisto s tim, jer one nose veliku odgovornost za budućnost naše zemlje, pa ne treba bar one da se zanose nekakvim stvarima, koje su više ideološke prirode, nego da gledaju realno na stvari. Odgovornost za budućnost ove zemlje nose velike grupe, koje će predstavljati snagu u parlamentima, bilo u oblasnom, bilo u narodnom, državnom parlamentu. Kad nose već tu odgovornost za rad i za sve posledice, onda neka dobro otvaraju oči. Ne kažem time, da ne treba pustiti opoziciju. Neka se pusti opozicija, ali ona opozicija, koja u narodu nešto znači, a da ne puštamo i ono, što još u narodu ne znači ništa. Ti koji u narodu još ništa ne znače, neka rade, neka teknu sebi pristalice, pa kad ih steku bar toliko, da imaju prvi količnik, neka onda udju u parlament. Za to bih ja molio gospodu iz demokratskog kluba i iz muslimanskog kluba, da mi glasamo za ovaj predlog vladin kakav je i da mi to pitanje sada svršimo. Glasanjem za ovaj predlog vladin mi se već unapred određujemo kako ćemo glasati, kad se bude rešavalo pitanje o načinu izbora narodnih poslanika. A ako vi hoćete iz kakvih bilo motiva da to odlažete i da pretresate u klubovima, budite uvereni da se s nama, sa klubom radikalne stranke, nećete složiti i onda, na kraju krajeva, mi ćemo gurati zemlju na stranu onih opozicionih grupa, koje ne predstavljaju ni toliko snage u narodu, da bi bar mogle dobiti onaj prvi količnik; a ja mislim, gospodo, da bi to bilo zlo za našu zemlju i njenu budućnost. (Ethin Kristan: Celo vre-

me nište se zanimali za pretres ove stvari, a sad ste došli, kad se radi o interesu vaše partije!) Kako nisam? (**Etbín Kristan**: Niste prisustvovali diskusiji o ovome zakonu i nište čuli nijedan argumenat!) Neka izvini gospodin koji pravi upadice, ali ja sve te sisteme ođavno već znam. Nisam ja od juče u Skupštini. O svima tim sistemima govorilo se za ovih dvadeset godina ne znam koliko puta. (**Etbín Kristan**: Izvinite, taj sistem nije ni postojao pre dvadeset godina!) Naročito se o tome debatovalo u Privremenom Narodnom Predstavništvu, kad se rešavalo o izbornom zakonu. Sve to što ste vi, ovde iznosili nije ništa novo. Ništa novo ja ovde nisam mogao čuti.

Predsednik Miša Trifunović: Ja ne mogu dopustiti, gospodo, da se vodi tako opširna diskusija o menjanju dnevnog reda. O tome ima samo da se glasa.

Pavle Angjelić: Molim Vas za reč. Ja ću biti veoma kratak.

Predsednik Miša Trifunović: Izvolite, g. Angjeliću.

Pavle Angjelić: Ja sam samo hteo da reagiram na izjavu g. Nastasa Petrovića, da se oni u radikalnom klubu nisu sporazumevali o izbornom sistemu i da oni imaju prečišćeno mišljenje o tome pitanju, sa kojim su došli ovde da rade i reše tu stvar. Medjutim kod nas u klubu i ako nismo definitivno tu stvar odlučili, ja kao član glavnog odbora moje stranke i kao član kluba izjavljujem, da je nama potrebno, da se ova stvar odloži onako, kako je predložio predsednik pododbora g. Ljuba Jovanović, te da konsultiramo naš klub; a ako li gospoda radikali neće da ovo odlože do ponedeljnika, te da možemo konsultirati klub, onda nama ostaje da se opredeljujemo svaki po svome nahođenju, kako ko nadje za potrebno, tako će i glasati.

Mi tražimo, da se usvoji predlog g. Ljube Jovanovića, i da se ova stvar odloži.

Predsednik Miša Trifunović: Ima reč g. Ministar za Izjednačenje Zakona.

Ministar za Izjednačenje Zakona **Marko Trifković**: Ja, u ime vlade, izjavljujem, da ne pravim pitanje od toga, hoće li se ova stvar danas rešiti, ili će se odložiti do ponedeljnika. Imam samo to da kažem, da je mišljenje vladino u pogledu mandata onakvo, kako je pododbor Zakonodavnog Odbora jutros predložio. (**Pavle Angjelić**: Hoćemo da prečistimo jedared sa tim pitanjem. — Glasovi: Da odložimo do ponedeljnika. — **Milorad Vujičić**: Dajete li garancije, da će ostati ovako. — **Manojlo Sokić**: Kako ćemo dati garancije kad tražimo da se odloži, da o tome donesemo odluku?)

Predsednik Miša Trifunović: Ja ću staviti na glasanje prvu tačku dnevnoga reda s tim, da se ona odloži do ponedeljnika ili ne. (**Nastas Petrović**: Zbog čega? — **Manojlo Sokić**: Motivacija je ono što je g. predsednik pododbora izneo u svome predlogu. — **Pavle Angjelić**: Ja sam usvojio taj predlog.) Reč ima g. Ljuba Jovanović.

Ljuba Jovanović: Nikada u Parlamentu ne treba pripisivati nekome druge namere, nego one koje on zastupa. Mi ne možemo kazivati nešto što nije bilo naša namera. U odboru je radilo 15 ljudi, a bilo je prisutnih još i nekoliko gospode članova, koji znaju, da u pogledu predloga medju članovima zaštopljenim u vladi nije bilo diferencija, nego je bilo razlika sa drugim grupama i povodom te razlike traženo je i odlaganje ove tačke dnevnoga reda. I zato, gospodo,

ja ponavljam, a na vama je da rešite kako hoćete, da je pododbor tražio da se ovo pitanje odloži do ponedeljnika.

Da napomenem i to, da se ovakova pitanja u redovnim prilikama rešavaju prosto, hoće li se odlaganje dati ili ne, a ovakova diskusija je potpuno izlišna. (Graja.)

Predsednik Miša Trifunović: Ko je za to, da se prva tačka skine sa dnevnog reda izvoleće sedeti, a ko je protiv neka izvoli ustati. (Većina sedi.) Prva tačka skinuta je s dnevnoga reda i biće na dnevnom redu, po izjavljenoj želji, u ponedeljak.

Na pretresu je druga tačka dnevnoga reda pretres izveštaja pododbora o administrativnoj podeli zemlje na oblasti. Otvara se načelna diskusija. (**Nastas Petrović**: Molim pre debate reč. — **Manojlo Sokić**: Pre debate može da se govori samo u Poslovniku. — **Nastas Petrović**: Molim za reč o skidanju te tačke s dnevnoga reda.) Pa to je već rešeno. (**Nastas Petrović**: Dajte mi reč da objasnim. — **Jovan Magovčević**: Ovde, gospodo, ima jedna stvar koja je za osudu. Za rad u ovome domu neko je fatalan i pojavljuje se kao meteor, kad treba sprečavati rad u ovome domu, a to je g. Nastas Petrović. Jeste to je on!)

Predsednik Miša Trifunović: Reč ima g. Nastas Petrović.

Nastas Petrović: Mi smo sada skinuli jednu tačku s dnevnog reda iz onih razloga, koje je g. Ljuba Jovanović izneo a i iz ovih razloga, koje ste čuli ovde. Pitanje o čl. 44. nije prečišćeno u klubovima i zbog toga su nastale diferencije ovde. I kad skidate već jednu izvesnu tačku dnevnoga reda iz ovih razloga, onda tražim, da se skine ova tačka, zbog toga što radikalni klub do danas nije doneo svoju definitivnu odluku o administrativnoj podeli zemlje na oblasti i što radi toga nijedan radikalni poslanik ne može govoriti u ime kluba. Prema tome ako hoćete da svršavate stvari onako kako treba, onda treba da ovu tačku skinete s dnevnoga reda. Ja tražim, da se ona skine s dnevnoga reda. (Glasovi: Zar opet? — Glas: Osam meseci već ima.) da i naš klub donese o tome svoju odluku. (**Svetislav Popović**: Koliko vremena trebate?) Ne znam. (Smeh.)

Predsednik Miša Trifunović: Stavljam na glasanje ovaj predlog. Ko je za to da se i ova tačka skine s dnevnoga reda izvoleće sedeti, a ko je protiv izvoleće ustati. (Većina ustaje.) Većina je ustala. (**Nastas Petrović**: Pitanje je, da li je većina ustala.) Meni izgleda, da je većina ustala. (Glasovi: Izvršite kontraprobnu.) Ja ću kontraprobnu. Ko je za to, da se skine ova tačka s dnevnog reda neka ustane. (Ustaju svega osmorica.) Većina je na ovoj strani, da se ne skida, ima više od 8 članova. (**Nastas Petrović**: Neka se glasa poimenično.) Neću poimenično, jer je jasno, da je većina na ovoj strani. (**Sokić**: Tako je, po poslovniku Predsedništvo ima to pravo.)

Otvara se načelna diskusija. Molim gospodu da se izvolé javljati za načelnu diskusiju. (**Fehim Kurbegović**: Ja držim, da o ovoj stvari ne bi bilo potrebno, da se zaključni lista govornika sada, jer može nastati potreba, da neko, ko nije mislio govoriti, traži u ovom važnom pitanju dočnije reč. — Glasovi: Tako je. Eto, gospodine Nastase, tu vam činimo jednu koncesiju.)

Za sada su se javili za reč ova gospoda poslanici: Prvo g. izvestilac, pa onda gg. Moskovljević,

Hohnjec, Popović, Rajar, Kurbegović, Živković, Gionović i Kristan. Reč ima g. izvestilac.

Izvestilac **Ljuba Jovanović**: Gospodo, o predmetu, koji je na dnevnom redu, može se vrlo mnogo govoriti i držim, da smem reći, da se do sad vrlo mnogo i govorilo. Govorilo se i u plenumu skupštinskom, govorilo se i u plenumu Zakonodavnog Odbora i u mnogim drugim odborima i pododborima, govorilo se i van Skupštine, pisalo se mnogo, tako da kad bi čovek hteo dati celokupnu sliku ovoga pitanja, naročito s pogledom na sve ono što je do sada o njemu govoreno i pisano, morao bi biti vrlo opširan. Ja ću zato čekati da vidim kakve će se struje i kakvi pogledi pojaviti u samom našem Zakonodavnom Odboru o ovome pitanju, pa ću prema tome videti šta iz celokupnog i raznolikog materijala, kojim raspolazemo, treba izneti pred Odbor.

Ali, gospodo, dopustite mi da već danas ipak naglasim jedno, a to je da se pododbor u ovome predmetu na prvom mestu rukovodio ustavnim odredbama i ja mislim, da nije potrebno da dajem razloga zašto smo se rukovodili ustavnim odredbama i zašto nikako drukčije, nego tako nije moglo biti. A tih je ustavnih odredaba više i mi smo se stalno starali, da celokupni naš rad i sve pojedinosti naših predloga odgovaraju tim ustavnim propisima i da ih primenjujemo onako kako je kada kome propisu bilo vreme da se primenjuje.

Između tih propisa ustavnih ima jedan, koji se u ovim pretresima naročito spominje, na koji je i pododbor u svome radu morao paziti i o kojem je i Vlada morala imati naročito staranje pri podnošenju ovoga zakonskog predloga. To je onaj propis po kojem jedna oblast ne može imati više od 800.000 stanovnika. Kao što vam je poznato, ovaj propis doneo je za posledicu da dosadašnje »istorijske« stare ili nove tvorevine, tkzv. zemlje ili pokrajine, nisu mogle ostati kao celina kao što je to do sada bilo. Otuda je jednim znatnim delom naše zemlje i pošla kričala reč »parcelacija«. Ako se ovim zakonskim predlogom »parceliše« naša zemlja, specijalno ako se »parcelišu« Hrvatska i Slovenija, time se hoće da kaže — a tako je rečeno i u ovome domu — kako se čini velika nepravda jednom delu naše zemlje. Ali se zaboravlja, da to nije učinjeno prema jednom delu naše zemlje, prema jednoj pokrajini naše Kraljevine, već da je to učinjeno prema svima krajevima naše zemlje. Onako isto kako je postupljeno prema Hrvatskoj i prema Sloveniji, tako je postupljeno i prema Kraljevini Srbiji — i ona je »isparcelirana«. (Dr. Hohnjec: Još se niste složili za nju!) Konstatujem, da mi je g. Hohnjec već učinio čast da me prekida.

Vidite dakle da nikakova »nepravda« nije učinjena samo nekom delu naše zemlje, a kad hoćemo, da smo jednaki, da budemo na svemu jednaki, onda ne ćemo dopustiti, da se sama Srbija »parcelira«, da samo ona nema svoje Vlade, a da drugi imaju. (Jedan glas: Pa i Srbi mogu da imaju!)

Još, gospodo, hoću da utvrdim, da ako je u smislu Ustava i u smislu celoga našega političkog razvitka došlo do ovake doobe pojedinih pokrajina ili raznih naših ranijih Kraljevina, da ipak to nije učinjeno i nije vršeno sa kakvom zlom namerom ni prema kojem delu našeg naroda, t. j. moram konstatovati, da pri stvaranju ovih oblasti nije bilo nikakve težnje, da jedan deo našega naroda dodje u kakav podčinjen ili nepovoljniji položaj prema drugom delu naroda. U podnesenom zakonskom pred-

logu ne može se naći dokaza, da se prema kojem delu naroda a posebice Hrvatima išlo na to da se oni u takve oblasti podele i da se oblasti tako rasporede, da oni budu u tim oblastima majorizirani od neke većine srpske ili kakove druge.

Nema ni jedna jedina od svih predloženih 20 i nekoliko oblasti, u kojoj bi se takva tendencija mogla ne konstatirati nego i samo nazreti, a to je, gospodo, vrlo važno. Ne samo to, nego ako bi se ko imao žaliti, da je ostavljen tako, da bude majoriziran u kojoj oblasti, to bi se samo Srbi naspram Hrvata mogli žaliti. Doista smo, gospodo, u jednom od novosadskih listova, u jednom listu istina radikalnom, ali koji ne odobrava ovaj pravac, kojim idu radikalni predstavnici u Skupštini, čitali gde se optužuju poslanici radikalni iz Vojvodine, da su stotine hiljada srpskih stanovnika ostavili u nekim oblastima sa hrvatskim većinama. Tamo se navode i fakta za to. Istina ima s druge strane i jedan list u Zarebru, koji je pokušao izneti, da ostaje veliki deo Hrvata u nekakvim »srpskim« oblastima, ali samo kad se porede iznesene cifre jasno je, da taj broj Hrvata u oblastima sa srpskom većinom nije vredan ni govora. Tu se na pr. govori o 2000 Hrvata zemunskih, koji će biti majorizirani od Beogradjana. Kad se cifre porede, koliko ima i po predlogu vladinom i po predlogu pododborovom, Srba naspram Hrvata i u Primorsko-krajiškoj oblasti i u zagrebačkoj oblasti i o osečkoj oblasti i u drugim nekim oblastima sa hrvatskim većinama, onda je očevidno, da tu apsolutno nije bilo tendencije majoriziranja Hrvata, nego naprotiv da se nije obziralo ni na to, da se Srbi, koji su se zatekli u krajevina kao manjine prema Hrvatima, izvuku ispod prevlasti te dosadanje većine. To je, gospodo, neosporan fakat i ako štogod može demantovati optužbe, da sistem današnje vladavine, koji dobiva izraz u ovom predlogu, teži stvarati nekakvu srpsku prevlast, to ovaj i ovaki fakat mora svakom onom, ko hoće nepristrasno da sudi, pokazati očigledno da su te žalbe neosnovane.

Gospodo, ima još nešto što ja hoću da utvrdim. Najpre u ovom domu, pa u štampi istican nam je primer Italije: kako je Italija izvršila svoju administrativnu podelu na provincije posle ujedinjenja. Tada nam je kazano: zašto se ne ogledate na Italiju, koja se pri toj administrativnoj podeli ograničila da dotadašnje države ili zasebne pokrajine podeli na provincije, kao i vi na oblasti, ali provincije nije sastavljala od delova raznih dotadašnjih država ili zasebnih pokrajina? I doista, Italija je tako i radila. Ona je staru Toskanu, staru Napuljsku kraljevinu, stari Piemont podelila tako na nekoliko oblasti, pa — kako nam je onda govoreno — zašto i mi to ne uradimo? Gospodo, samo pogledajte predlog kakav je izišao iz pododbora, pa ćete videti, da je sa malim izuzetkom i kod nas tako postupljeno. Može biti da bi nam se sa razlogom moglo zameriti, zašto je tako postupljeno; ali je fakt, da je parcelacija — kad je već reč o parcelaciji i kad se ta ružna reč upotrebljava —, da je to deljenje, »komadanje« vršeno na način, da bez osobitih razloga nisu sastavljeni delovi jedne dosadašnje zemlje ili pokrajine sa delovima druge pokrajine. Već o Bosni ne treba ni da Vam govorim, nju obezbedjuje od takih spajanja Ustav i mi smo se i u tome kao i u drugom držali Ustava. To je imalo za posledicu, da se isto tako moralo postupiti i sa Dalmacijom, te je i Dalmacija — izuzimajući Boku Kotorsku, koja je dodeljena Zetskoj oblasti — ostavljena prema drugim pokraji-

nama kao jedna celina. Pa je onda, gospodo, to povuklo za sobom nešto treće, povuklo je to, da je tako ostala i Hrvatska ne samo prema Bosni i Dalmaciji, nego sa nekim izuzetcima, koje ću sad spomenuti, i prema drugim zemljama.

Mi smo u tome pogledu išli dotle, da smo učinili neke izmene i u Vladinom predlogu. Vladin je predlog iz obzira saobraćajnih i opštih geografskih bio predvideo neke promene u dosadašnjim granicama između Slovenije i Hrvatske. Mi smo u tome pogledu vratili se na staro stanje. Možete nas pitati zašto nismo pustili da saobraćajni i geografski momenti presudjuju. Mi ćemo Vam kazati razloge: vodili smo računa o psihologiji, sentimentalnosti i raspoloženju, koje je danas zavladao u Hrvatskoj. Mi smo videli kako se tamo želi i hoće da se čuvaju ti »amaneti«, kako hoće da se čuva status quo i da je ta težnja čuvanja staroga stanja postala toliko jaka, da smo zato smatrali, da svuda gde možemo i gde nemamo protiv toga naročitih ustavnih ili drugih državnih razloga, treba toj težnji da izadjemo na susret, pa smo tako ostavili i dalje ono stanje kakvo je bilo ranije između Hrvatske i Slovenije.

Mi smo se i inače, gospodo, čuvali stalno — sa nekim izuzetcima koje ću Vam spomenuti — da Hrvatsku ne sastavljamo sa drugim delovima zemlje. Na taj je način izvršeno i ono što je dobilo, svoga izraza u onom prelaznom naredjenju Ustava, da se i Hrvatska, u slučaju da se nova administrativna podela zemlje izvrši kraljevom uredbom, deli u svojim dosadašnjim granicama, kao god i Bosna, bez mešanja sa susednim teritorijama. Može biti — i po mome je uverenju zbilja tako — da je i ovo opravdano. Opravdano je, gospodo, sa obzirom na sadašnji stupanj našeg nacionalnog razvitka, s obzirom na fakat, da smo još u velikoj meri robovi prošlosti, da još ne možemo da se uzvisimo do shvatanja celine naše otadžbine i našeg naroda. Ali kad ne možemo da još postignemo sve, treba da se zadovoljimo sa onim što je naš naraštaj već postigao na putu svoga ujedinjenja i svoga jedinstva i celine.

Ja sam kazao, da u rečenom pogledu imaju neki izuzeci. Ti su izuzeci, gospodo, došli po sili prilika, ali ipak i po našoj volji. Hrvatskim i slavonskim oblastima, koje postaju od teritorije Hrvatske i Slavonije, nešto smo dodali što je bilo podesno da bude dodano, ali što nije moralo biti dodano. Kao što vam je poznato iz predloga, dodali smo tim oblastima hrvatskim i slavonskim kastavsku opštinu, koja se nije morala dodati, nego se moglo dodati i Ljubliani. Dodali smo tako isto Krk, koji se opet nije morao dodati, jer se mogao dodati Dalmaciji, ali je dodat Hrvatskoj. Isto tako ostavljena je mogućnost, da budu dodani i sudski kotari Rab i Pag, koji su delovi Dalmacije, te sasvim prirodno mogu ostati sa ostalom Dalmacijom, ali mi smo ostavili mogućnost, da se oni sastave s primorsko-krajiškom oblašću, pošto su joj bliži i da se tako odvoje od ostale Dalmacije. Kao što se vidi, mi smo u tim slučajevima dodavali hrvatskim oblastima, i ja ne verujem, da je to neko »parcelliranje« i »komadanje«. Kao što vam je poznato, dodali smo i Medjumurje, na nije samo Medjumurje, nego smo dodali i Baranju. Da smo se držali tradicionalnog ili zatečenog stanja, kako je bilo u vreme sloma Habsburške monarhije i da smo se rukovodili obzirima jednog istog zakonodavstva, navika, mentaliteta; mi bismo onda i Medjumurje i Baranju sastavili sa drugim krajevima negdašnje uže Ugarske: sa Bačkom, sa Banatom i od toga gledali

da načinimo neku celinu. Ali, gospodo, mi nismo smatrali, da nam se treba rukovoditi obzirima, koji bi išli na to da samo čuvaju staro stanje i da ne dodaju, da ne pojačavaju oblasti, koje stvaramo na teritoriji Hrvatske i Slavonije. A ne samo to, nego i od Bačke od toga dela nekadašnjeg Srpskog vojvodstva, Srpske Vojvodine, mi smo dobar deo, isto tako dodali Oseku, dakle delu Hrvatske i Slavonije. Gospodo, ko tako radi, ja mislim, da se taj ne inspiriše težnjama da uvredi, da oslabi hrvatski deo našeg naroda i njegovu zemlju.

Ostaje, gospodo, pitanje Srema. Sa Sremom smo postupili izuzetno drukčije nego sa ostalom teritorijom Hrvatske i Slavonije. Mi smo sa Sremom trojako postupili. Jedan deo smo dodelili ostaloj Slavoniji, da ide u osečku oblast. To su kotari: županijski, vinkovački i vukovarski. Ono ostalo izuzeli smo iz teritorije dosadašnje Hrvatske i Slavonije. Zašto smo to uradili? Ja ću vam, gospodo, na to odgovoriti. Pre svega jedan mali deo dodali smo prestoničkoj oblasti, smatrajući da je prestonica zajednička cele Kraljevine, da je ona prestonica hrvatska kao god i slovenačka i srpska i da prema tome, kad već ne može Slovenačka učestvovati jednim komadom svoje posebne teritorije u sastavu prestoničke oblasti, neka onda u tome učestvuje Hrvatska kao i Srbija. To je jedan mali deo zemlje, ali glavni deo Srema, koji je izuzet iz oblasti Kraljevine Hrvatske i Slavonije, nije drugom dodan nego oblasti Bačkoj.

Ovo je učinjeno iz prostoga razloga, što je bilo potrebno, da se dodatkom toga dela naše zemlje i toga dela našeg stanovništva popravi onaj brojni odnos u bačkom stanovništvu, koji je dugom nasilnom vladavinom našega neprijatelja i njegovom političkom sistematskog naseljavanja tuđeg elementa u tom delu naše zemlje učinio, da nam taj deo naše otadžbine po većini svog sadašnjeg stanovništva postane tuđ i da se, tako reći, otima od njene celine. I kad mi danas pojedine oblasti dajemo u ruke mesnom stanovništvu, da se ono o njima i o njihovim interesima brine, onda prirodno moramo misliti, kakvo će to stanovništvo biti i moramo stvarati uslove, da to stanovništvo bude po većini svojoj nesumnjivo odano svojoj otadžbini i da se u većini svojoj oseća kao deo ove narodne zajednice.

Ali moramo vam svratiti pažnju, da se ni tu, kao ni u svemu drugome, nismo rukovodili posebnim srpskim motivima nego motivima široke narodne zajednice, jedinstva narodnog i da ne samo Srbe i Hrvate, Šokece i Bunjevce, pravoslavne ili katolike nismo delili ili razlikovali jedne od drugih, nego smo isto tako, kao i ranije, računali i na ostale Slavene u tom delu naše zemlje, na Slovake i na Ruse. S toga je razloga učinjen, gospodo, taj izuzetak sa Sremom.

Kad sa te strane pogledate, koje su bile misli, kojima smo se rukovodili pri proučavanju i pri delimičnoj preradi vladinog zakonskog predloga, jasno će vam biti, koliko su visoki, koliko su široki pogledi i motivi, koji su nas u tome radu rukovodili. Prema tome sam, gospodo, duboko uveren, da kad vam taj predlog iznosimo i kad se za njegovo usvajanje zalazemo i staramo, mi vršimo svoju dužnost prema ovoj zemlji sasvim u smislu onih dužnosti, koje nam inspiriše i nalaže jedinstvo narodno i čisto bratsko osećanje. Zato vas molim, da ovaj predlog primite za podlogu specijalne debate. Kao što sam rekao, ja ću u toku ove diskusije biti gotov da na prigovore, koji